

KONSTANCIJA BENISLAVSKA

Konstancija Benislavska (Konstancja Benisławska, *1747 I 6–†1806 XI 8; palaidota Šv. Domyňiko ir Šv. Juozapo, Švč. Mergelės Marijos Sužadėtinio, dominikonų bažnyčioje, Pasienės kaime prie Sienajos upės, tekančios šių dienų Latvijos ir Rusijos pasienyje) – poetė, lenkų kalba kūrusi religinę poeziją. Gimė Livonijos bajorų, turėjusių Rykų pavardę (von der Recke, von Ryck; vartotos ir kitokios formos) ir besigiminiavusių su Mantoifeliais (Manteuffel), šeimoje. Poetė visą gyvenimą praleido Livonijos dalyje, esančioje į rytus nuo Daugpilio. Ji anksti ištekėjo už Petro Benislavskio, Livonijos stalininko, nuo 1776 m. tapusio pakamariu. Jos vyras buvo kilęs iš plačiai po Livoniją pasklidusios giminės. Į šitą Abiejų Tautų Respublikos šiaurės rytų kraštą Benislavskiai atsikėlė dar XVII a. iš Mlavos apylinkių Mozūrijoje; 1610 m. iš Zigmanto III Vazos jie gavo ten valdų.

Benislavska pagimdė dvidešimt du vaikus, iš kurių išaugo aštuoni: dvi dukros ir šeši sūnūs. Duktė Kotryna ištekėjo už Konstantino Veisenhofo (Konstanty Weysenhoff), kita – Rožė – už Mykolo Morisono (Michał Morisson). Sūnus Stanislovas buvo Ludzos vėliavininkas, vėliau – Rusijos kariuomenės papulkininkis. Kitas sūnus Juozapas buvo Ludzos pavieto pateisėjis, vėliau tarnavo kapitonu Rusijos kariuomenėje. Kariuomenės duonos ragavo ir kiti poetės sūnūs: Konstantinas, Anupras, Jonas ir Antanas.

Poetė sėkmingai valdė vyro dvarą; jos pastangomis Benislavskiams pasisekė iš Karūnos pakanclerio Jono Andriejaus Borcho (Jan Jędrzej Borch, *apie 1715–†1795) išpirkti valdas, vadintas Landskoronos Raktu (grupę kaimų Ludzos paviete), ir Borchų valdą Pasienėje. Kasdienis šeimos bendravimas vyko tarp aplenkėjusių livoniečių ir lietuvių šeimų: Rykų, Borchų, Pliaterių-Zybergų, Hilcenų, Sapiegų, Mantoifelijų. Reikalus poetė tvarkydavo Daugpilyje, Vitebske, Polocke bei Rygoje, o dažniausiai turbūt Vilniuje. Sūnūs buvo išsiųsti mokytis į Daugpilio ir Polocko jėzuitų kolegijas.

Artimiausi svarbesni kultūros centrai buvo Pliaterių dvaras Kraslavoje (dideli knygų rinkiniai, teatras „de société“) ir Borchų Varakliai su nuostabiu sodu ir didele knygų kolekcija. Svarbiausias religinis centras šioje Livonijos dalyje buvo Pasienė, kur dominikonai dar XVII a. įkūrė pagrindinę savo misiją. 1753 m. jų medinis vienuolynas sudegė. Per aštuonerius metus vienuoliai pastatė naują mūrinį pastatą. Tokia dominikonų veikla turėjo tąsą: tuo metu Pasienės ir Ludzos apylinkėse ėmė telktis ypač daug Romos katalikų tikėjimą išpažinusių latvių ir baltarusių, dominikonų bažnyčia ir vienuolynas iškilo ir Agluonoje; pastarasis garsėjo stebuklingu Švenčiausiosios Mergelės Marijos paveikslu. Be to, prie dvasinės tų vietų atmosferos labai prisidėjo ir jėzuitų misijos. Gyvenimo pabaigoje Benislavska Zuosuoliuose fundavo ligoninę su garantuota nemokama globa šešiams pacientams; jos vyras, miręs dvejais metais vėliau, savo testamentu dar padidino fundaciją. Visas poetės pasaulis tilpo dviejuose pavietuose: Rezeknės ir Ludzos, kuriuose buvo Rykų giminės valdos: Ruogaižė ir Malta (Rezeknės pav.), ir telkėsi Benislavskiams priklausę kaimai: Livonijos Biržai, Vacmuiža, Zuosuoliai, bei jų įsigytos valdos: Sibelinas, Anapolė, Istra, Landskorona ir Konecpolė (Ludzos pav.).

Labai tikėtina, kad stipriausiai jaunos poetės brendimą paveikė vyro broliai jėzuitai Jonas ir Konstantinas. Jonas Benislavskis (*1735 VII 16–†1812 III 25) iki Jėzaus Draugijos panaikinimo dėstė filosofijos disciplinas Kilmingųjų kolegijoje Vilniuje, vėliau – Naugarduke. Buvo žinomas kaip logikos traktato autorius, religinės prancūzų literatūros vertėjas. Panaikinus Draugiją, 1775 m. buvo paskirtas Brastos vaivadijos mokyklos rektoriumi, o nuo 1778 m. padėjo Mogiliavo vyskupui Stanislovui Bogušui Sestrencevičiui (Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz, *1731–†1826) tvarkyti vyskupijos reikalus. 1784 m. Benislavskis buvo paskirtas Gadaros tituliniu vyskupu ir Mogiliavo vyskupu sufraganu; šias pareigas jis ėjo iki mirties. Labai daug nuveikė po Jėzaus Draugijos panaikinimo rūpindamas jėzuitų

padėties Baltarusijoje bei Rusijoje sutvirtinimu. Jono brolis Konstantinas (*1746 V 3–†po 1780) buvo Livonijos kanauninkas. 1769–1771 m. jis dėstė sintaksę ir poetiką Vilniaus jėzuitų akademijoje. 1771 m. Vilniuje Konstantinas išspausdino penkių veiksmų tragediją *Kiras (Cyrus)*, o dešimčia metų vėliau – proginių eilėraščių rinkinį *Visų dienų ir naktų giedojimai, skirti į savo baltarusiškus kraštus atvykusiai Kotrynai II, karališkomis eilėmis sukurti vieno iš nuolankiausių pavaldinių (Pienia całodziennie i całonocne na przybycie do krajów swych białorusyjskich [...] Katarzyny II [...] przez jednego z najpoddających poddanych wierszem królewskim złożone, Vilnius, 1780).*

Svarbiausias literatūrinis Benislavskos kūrinys yra *Sau dainuojamos dainos, Livonijos Kunigaikštijos stalininkienės Konstancijos Benislavskos iš Rykų primygtiniu bičiulių raginimu iš kaimiškų šešėlių iškeltos į šviesą (Pieśni sobie śpiewane od Konstancji z Ryków Benislawskiej, stolnikowej Księstwa Inflanckiego, za naleganiem przyjaciół z cienia wiejskiego na jaśnie wydane, Vilnius, 1766).* Tai religinės poezijos, parašytos 1774–1775 metais, rinkinys, susidedantis iš trijų knygų. Pirmoji, pavadinta „Malda Tėve mūsų, padalinta į giesmes“ („*Modlitwa Pańska* na pieśni podzielona“), apima daugiausia trylikaskiemenėmis eilutėmis parašytus eilėraščius; antroji, „*Angelo pasveikinimas*, sudėtas į giesmes“ („*Pozdrowienie Anielskie* na pieśni rozłożone“), – daugiausia vienuolikaskiemenius kūrinėlius; trečioji – įvairiasikiemenėmis eilutėmis parašytus 24 įvairios tematikos eilėraščius. Pastarojoje esama pačios poetės sukurtų maldų: („*Modlitwa poranna*“, „*Modlitwa południowa*“, „*Modlitwa wieczorna*“ – „*Ryto malda*“, „*Dienos malda*“ ir „*Vakaro malda*“), taip pat poterių parafrazių: („*Ojczyzna*“, „*Zdrowaś, Maryjo*“, „*Chwała Ojcu i Synowi*“ – „*Tėve mūsų*“, „*Sveika, Marijo*“, „*Garbė Tėvui ir Sūnui*“), kai kurių labai asmeniškų eilėraščių: („*Chrystusa Pana wzywa ciężką chorobą złożoną*“, „*Poleca duszę Bogu, w ostatnim niebezpieczeństwie życia będąca*“ – „*Šaukiasi Jėzaus Kristaus, paguldyta sunkios ligos*“, „*Paveda sielą Dievui, patekusi į paskutinį gyvenimo pavojų*“), taip pat kūrinėlių, parodančių autorę susipažinus su mistine terminologija („*Pomocy Chrystusa Pana w oschłości duszy żebrze*“, „*Modlitwa do Boga Ojca i porwanie abo zachwyty do nieba*“ – „*Sunykusia siela šaukiasi Jėzaus Kristaus pagalbos*“, „*Malda į Dievą Tėvą ir šauksmas paimti į dangų*“).

Literatūrinė rinkinio įvairovė liudija puikų literatūros žanrų įsisavinimą. Pirmoji knyga primena pamokslą; racionaliai dėstoma malda, įvedanti tvarką žmogaus poreikių hierarchijoje, čia plėtojama ramiai ir visiškai panėši į Adomo Naruševičiaus ir kitų ankstyvosios Apšvietos klasikų kūrybą. Antrosios knygos kūrinuose į akis krinta stiprus kiekvieno ketureilio vidurio ir pabaigos akcentavimas. Čia eilėraštis yra trumpesnis, greita lyrinės naracijos tėkmė dažnai pristabdoma gausių oksimoroninių derinių, konceptų, chiazminių konstrukcijų, gradacijų, eloginio stiliaus elementų, išskaičiavimų bei paradoksų. Pasakojimas tampa tirštas, sunkus, eliptiškas – kūriniai sudėtingumo suteikia aliteracijos, homonimai ir sudėtingas vidinis rimavimas. Labiausiai formalizuotos giesmės atmieštos lyrinėse fragmentų; vieno eilėraščio „dainiškumas“ pabrėžiamas netgi įvedus priedainį. Pasakojimo stilistika puikiai dera prie sudėtingos tematikos: čia ir Apreiškimas, ir šv. Elzbietos aplankymas, ir skaisčioji motinystė (savaime artima autorei), ir rūpinimasis Kūdikiu, ir auklėjimo patyrimas, ir Motinos, praradusios vienintelį Sūnų, drama – visa Marijos iš Nazareto gyvenimo istorija ir Jos paėmimas į dangų.

Trečioji knyga yra suprantamiausia šių dienų skaitytojui. Ji kamerinė, tyki, labai asmeniška, todėl leidžia geriau suprasti autorės raiškos ypatybes, jos dvasingumo pobūdį ir gebėjimą kurti eiles.

Sau dainuojamos dainos parašytos taisyklinga ir aiškia kalba, visiškai atitikusia tuometinius literatūros kūrinio rašymo principus, joje nedaug Saksų epochos lenkų kalbos ypatybių. Nors ir nutolusi nuo kultūros centrų: Paryžiaus, Varšuvos ir Vilniaus, Benislavskos žinojo, prisiminė ir citavo svarbiausius tų laikų kūrinius. *Dainos* rodo ją skaičius laikraštį *Malonios ir naudingos pramogos (Zabawy przyjemne i pożyteczne; ėjo Varšuvoje 1770–1777)*, tuomet išleistą Jano Kochanovskio (Kochanovskio) poezijos rinktinę *Visi eilėraščiai (Rymy wszystkie, Varšuva, 1767; arba kažkokius senesnius poeto kūrinius), rinkinį Lenkų idilės, surinktos iš įvairių autorių (Sielanki polskie z różnych autorów zebrane, Varšuva, 1770)* – čia ji, be kitų, rado įžymiųjų poetų: Szymono Szymonowico (Šymono Šymonovico, 1558 X 24–†1629 V 5), Adomo Naruševičiaus (*1733 X 20–†1796 VII 8), kūrinius, taip pat Vergilijaus *Bukolikų* vertimą į lenkų kalbą. Ji gausiai citavo lenkų ir užsienio autorius,

publikuotus J. A. Zahiskio *Gyvų ar mirusių mūsų amžiaus poetų eilėraščių rinkinyje* (*Zebranie rytmów przez wierszopisów żyjących lub naszego wieku zeszytych pisanych*, t. 1–5, Varšuva, 1752–1756), taip pat prancūzų religinės poezijos kūrėjus (pavyzdžiui, Jacques Vallée des Barreaux (Žakas Vale de Baro), *1599 XII 6–†1673 V 9), italų autorius, pavyzdžiui, Metastasio (tikr. Pietro Antonio Domenico Trapassi, *1698 I 3–†1782 IV 12), neolotytiškųjų eilių vertimus į lenkų kalbą. Poetės nepasitenkinimą sukėlė *Arabų naktys* (*Nocy arabskie*, tai yra prancūzų orientalistu Antoine'o Gallando (Antuano Gajando) *Arabų avantiūros, arba Tūkstantis ir viena naktis* (*Awantury arabskie czyli Tysiąc nocy i jedna*; pįjoro Luko Sokolovskio vertimas, t. 1–12, Varšuva, 1767–1769) – pirmas *Tūkstančio ir vienos nakties* pasakų vertimas į lenkų kalbą. Ji gerai susivokė tuometinėje literatūrinėje kultūroje.

Vis dėlto daugiausia motyvų *Dainas* sieja su Šventuoju Raštu ir dar XVII a. išleistais ankstyvesnių ir vėlyvesnių autorių: šv. Augustino, šv. Mechtildos, šv. Brigitos, šv. Teresės Avilietės, Šv. Kryžiaus Jono, religiniais veikalais. Šių dienų dvasingumo tyrėjai Benislavską neabejodami įtraukia į savo Abiejų Tautų Respublikos religinio gyvenimo aprašymus. Poetė „šneka“ biblinėmis frazėmis ir gyvena pirmiausia pagal Bibliją, kurią pažįsta ir cituoja iš Jakubo Wujeko (Jokūbo Vujeko) vertimo. Savo kūriniams ji lengvai suranda reikalingų vietų tiek iš Senojo, tiek iš Naujojo Testamento: Pradžios, Išėjimo, Teisėjų, Skaičių, Psalmių knygų, Evangelijų, Apaštalų darbų, laiškų ir Apreiškimo Jonui. Svarbiu akcentu jos kūryboje poetinės vaizduotės požiūriu taip pat buvo gyvenimiškos realijos – kasdieninės situacijos iš šeimos ir kaimynų gyvenimo.

Panašu, kad, be *Sau dainuojamų dainų*, poetė išleido dar vieną knygą *Maldos kuo didžiausiai Dievo, vieno Šventojoje Trejybėje, ir Dievo Motinos, taip pat šventųjų patronų beigi patronių garbei, vienos ponios surinktos iš įvairių priimtų knygų ir artimųjų naudai atiduotos į spaudą* (*Nabożeństwo ku największej chwale Boga w Trójcy Świętej jedynego i Matki Boskiej, tudzież świętych Patronów i Patronek przez pewną damę z różnych aprobowanych ksiąg zebrane i dla wygody bliźnich do druku podane*, Vilnius, 1771). Nors leidinio autorė nenurodyta, o jo autorystė visų pirma pagrįsta šeimos tradicija, tačiau maldyno pobūdis rodo tiesiai į Benislavską.

Stanislovo Augusto laikų literatūroje Benislavskos *Dainos* išsiskiria savitumu, jos nepanėši į sostinės ir kitų Apšvietos rašytojų kūrybą. Jos pelnė pripažinimą dar autorei esant gyvai. *Dainos* veikiai pasiekė Varšuvą, pateko į žymiausio tų laikų leidėjo Michało Gróllo (Michalo Grulo, *1722 XII 11–†1798 IX 2) knygyną – jo šeimininkas tinkamai įvertino literatūrinę knygos vertę. *Dainų* lektūros pėdsakų randame kai kurių žinomų poetų, visų pirma Franciszeko Karpińskio (Francišeko Karpinskio, *1741 X 4–†1825 IX 16), religiniuose kūriniuose. Savita meniška Benislavskos kūryba leidžia ją įtraukti žymiųjų tos epochos lyrikų būrį.